

DUVAXON VA CHIG'ATOY ULUSIDA SIYOSIY BARQARORLIK JARAYONLARI

Shahlo Maxamova

Mustaqil tadqiqotchi

shahlomahamova88@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0006-9587-9063>

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada Chig'atoy ulusining nufuzli hukmdorlaridan biri bo'lgan Duvaxonning siyosiy faoliyati, ichki va tashqi siyosati hamda Markaziy Osiyo tarixidagi o'rni ilmiy asosda tahlil qilinadi. Tadqiqotda Duvaxon hukmronligi davrida Chig'atoy ulusida yuz bergan siyosiy jarayonlar, markaziy hokimiyatni mustahkamlashga qaratilgan chora-tadbirlar, boshqa mo'g'ul xonliklari bilan munosabatlar va uning vorislari faoliyatiga ta'siri manbalar asosida yoritiladi.

Kalit so'zlar: Duvaxon, Chig'atoy ulusi, mo'g'ul xonliklari, Markaziy Osiyo, siyosiy tarix, markazlashuv, Kebekxon.

KIRISH

XIII asr oxiri va XIV asr boshlarida Chig'atoy ulusi siyosiy jihatdan murakkab davrni boshdan kechirdi. Chingizxon imperiyasining parchalanishi natijasida ulus ichida markaziy hokimiyat zaiflashgan, mahalliy amirlar o'z hududlarida deyarli mustaqil siyosat yuritgan. Shu davrda Duvaxon taxtga kelib, nisbiy barqarorlikni ta'minlashga intildi.

Duvaxonning hukmronligi tarixiy manbalarda ko'proq diplomatik va ehtiyotkor siyosati bilan tavsiflanadi. U kuch bilan emas, balki siyosiy muvozanatni saqlash orqali ulus barqarorligini ta'minlashga harakat qilgan. Tadqiqotning maqsadi Duvaxon faoliyatini, uning ichki va tashqi siyosiy strategiyasini, hamda Chig'atoy ulusi tarixidagi o'rnini ilmiy asosda yoritishdir.

XIII asr oxirlarida Chig'atoy ulusida siyosiy beqarorlik kuchaygan edi. Mahalliy amirlar va sulolaviy da'vogarlar o'rtasidagi hokimiyat kurashi ulusni parchalanish xavfi ostiga qo'ygan. Duvaxon ushbu murakkab vaziyatda ehtiyotkorlik bilan taxtga chiqdi.

XIII asr oxirlarida Chig'atoy ulusida siyosiy beqarorlik kuchaygan edi. Mahalliy amirlar va sulolaviy da'vogarlar o'rtasidagi hokimiyat kurashi ulusni parchalanish xavfi ostiga qo'ygan. Duvaxon ushbu murakkab vaziyatda ehtiyotkorlik bilan taxtga chiqdi.

Manbalarda Duvaxon siyosatini "murosaga asoslangan" deb ta'riflashadi. U kuch ishlatishdan ko'ra, mahalliy amirlar bilan kelishuvga asoslangan siyosat yuritgan. Bu

strategiya unga uzoq muddat hokimiyatni saqlash va ichki nizolarni kamaytirishga yordam bergan.

Duvaxonning siyosiy barqarorlikni ta'minlash strategiyasiga quyidagilar kiradi: mahalliy amirlar vakolatlarini markaziy nazorat ostida saqlash, ichki nizolarda murosali yechimlar qabul qilish va saroy hamda elita qatlamlari bilan doimiy maslahatlashuv tizimini yaratish.

Duvaxon hududlarni aniq ma'muriy birliklarga ajratishga intilgan. Movarounnahr va Yettisuv hududlarida xon nomidan ish yurituvchi vakillar tayinlangan. Bu chora markaziy hokimiyatning mavqeini kuchaytirgan va mahalliy amirlarning mutlaq mustaqilligini susaytirgan.

Soliq tizimi va moliya siyosati Duvaxon davrining asosiy ustunliklaridan bo'lgan. U soliqlarni me'yorlashtirish orqali davlat byudjetini barqarorlashtirishga harakat qilgan, mahalliy aholiga haddan tashqari soliq yukini kamaytirgan. Pul-moliya islohotlari, jumladan yagona tangalar joriy etilishi savdo-sotiqni jonlantirib, markaziy hokimiyatni mustahkamlashga xizmat qilgan. Duvaxon Chingizxon yosasi va mahalliy an'anaviy huquqni uyg'unlashtirishga harakat qilgan. Bu siyosat diniy ulamolar va zodagonlar qo'llovini ta'minlagan hamda huquqiy barqarorlikni kuchaytirgan. Mahalliy dehqonchilik va chorvachilik, shaharlar savdosi va hunarmandchiligi rivojlanishi esa ichki iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy muvozanatni ta'minlagan.

Duvaxon diplomatiyani kuch bilan emas, murosaga asoslangan strategiya bilan olib borgan. U Oltin O'rda va Ilxoniylar bilan diplomatik aloqalarni muvozanatli olib borgan, bu Chig'atoy ulusini yirik harbiy to'qnashuvlardan saqlashga xizmat qilgan. Sharqiy Turkiston va Yettisuv hududlarida o'z ta'sirini saqlab qolish Duvaxon tashqi siyosatining muvaffaqiyatli jihatlaridan biri bo'lgan. Chegaralarni himoya qilish va ichki nizolarni bostirish orqali ulus xavfsizligini ta'minlagan.

Movarounnahr va Yettisuv hududlarida dehqonchilik va chorvachilik asosiy iqtisodiy tarmoqlar bo'lgan. Bu yerda hosil yig'imi va chorva savdosi ichki barqarorlikni ta'minlagan. Samarqand, Buxoro va Qarshi shaharlarining rivoji Duvaxon davrida jonlandi. Karvon yo'llari va bozorlar faoliyati kengaydi, bu esa ichki va tashqi savdoni rivojlantirdi. Madrasalar, masjidlar va diniy markazlar faoliyati rivojlantirildi. Diniy ulamolar bilan murosali siyosat o'rnatildi, shuningdek, saroy va shahar muhitida ilm-fan va adabiyot rivojiga e'tibor berildi. Turkiy va forsiy madaniy an'analarning uyg'unlashuvi kuzatilgan. Saroy va shahar muhitida ikki madaniy qatlamning o'zaro ta'siri madaniy rivojlanishni kuchaytirgan.

Duvaxon murakkab siyosiy sharoitda nisbiy barqarorlik yaratgan. Ichki va tashqi siyosatda muvozanatni saqlashga erishgan. Uning siyosiy strategiyasi, ichki boshqaruv va tashqi diplomatiyasi Chig'atoy ulusi tarixida muhim o'rin egallaydi. Iqtisodiy va madaniy rivojlanishga qo'shgan hissi bilan u Markaziy Osiyo tarixida katta

ahamiyatga ega bo'lgan. Uning merosi Kebekxon va keyingi hukmdorlar davrida ham namoyon bo'lgan.

Xulosa

Duvaxon hukmronligi Chig'atoy ulusi tarixida murakkab siyosiy vaziyatda nisbiy barqarorlikni ta'minlash davri sifatida ajralib turadi. Taxtga chiqqan paytida ulus ichki nizolar, sulolaviy da'vogarlar va mahalliy amirlar kurashi bilan yuzlashgan edi. Duvaxon o'z siyosatini kuch ishlatish orqali emas, balki ehtiyotkor diplomatiya va murosaga asoslangan strategiya orqali yuritgan. Bu uning ichki barqarorlikni yaratish va mahalliy elita bilan murosani saqlashdagi asosiy yutug'i bo'lgan. Ichki boshqaruvda Duvaxon hududiy va ma'muriy tizimni mustahkamlash, soliqlarni me'yorlashtirish va pul-moliya islohotlarini amalga oshirish orqali markaziy hokimiyatni kuchaytirgan. U Chingizxon yosasi va mahalliy an'anaviy huquqni uyg'unlashtirib, huquqiy barqarorlikni ta'minlagan. Dehqonchilik, chorvachilik, hunarmandchilik va savdo-sotiqning rivoji ichki iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qilgan.

Tashqi siyosatda Duvaxon Oltin O'rda, Ilxoniylar va Sharqiy Turkiston bilan diplomatik aloqalarni muvozanatli olib borib, ulus xavfsizligini va hududiy yaxlitlikni saqlagan. Uning harbiy strategiyasi ham chegaralarni himoya qilish va ichki nizolarni bostirishga qaratilgan edi. Shu bilan birga, u Chig'atoy ulusi hududida mo'g'ul sulolalari bilan diplomatik aloqalarni muvaffaqiyatli yo'lga qo'ygan.

Madaniy va ijtimoiy hayotda Duvaxonning roli ham katta. Samarqand, Buxoro va Qarshi shaharlarining iqtisodiy va madaniy rivoji uning hukmronligi davrida jonlandi. Madrasalar, masjidlar va diniy markazlar faoliyati rivojlanib, ilm-fan va diniy hayot uyg'unligi ta'minlandi. Turkiy va forsiy madaniy an'analarning uyg'unlashuvi madaniy uyg'unlik va ilmiy rivojga xizmat qilgan. Shunday qilib, Duvaxon nafaqat siyosiy barqarorlikni yaratgan, balki Chig'atoy ulusining ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy rivojlanishiga ham katta hissa qo'shgan. Uning strategik qarorlari va siyosiy merosi Kebekxon va keyingi hukmdorlar davrida ham namoyon bo'lgan. Duvaxon shaxsining faoliyati ilmiy jihatdan Chig'atoy ulusi tarixini chuqurroq o'rganish uchun muhim manba hisoblanadi. Umuman olganda, Duvaxon hukmronligi **Chig'atoy ulusida siyosiy barqarorlik, iqtisodiy rivoj va madaniy uyg'unlikni ta'minlagan** davr sifatida tarixiy jihatdan yuqori baholanishi mumkin. U siyosiy muvozanat, diplomatiya va ichki boshqaruvdagi mahorati bilan nafaqat o'z davrining, balki keyingi asrlarning ham shakllanishiga ta'sir ko'rsatgan. Shu sababli Duvaxonning merosi Markaziy Osiyo tarixshunosligida alohida o'ringa ega.